

Зустріч

Джеймс Джойс

ЗУСТРІЧ

Саме Джо Діллон познайомив нас із Диким Заходом(1). Він мав невеличку бібліотеку, яка складалася зі старих номерів журналів "Стяг Британії", "Відвага" та "Півпенні за диво"(2). Щоречора після школи ми зустрічалися у його садку на задньому дворіку і влаштовували індіанські битви. Він і його молодший брат Лео — товстун та ледацюга, захищали стріху стайні, в той час як ми намагалися взяти її штурмом; або ж ми заводили кровопролитну бійку на моріжку. Але, хоч як завзято ми билися, та ніколи не брали гору, і всі наші сутички закінчувалися тим, що Джо Діллон виконував бойовничий танок перемоги. Його батьки щоранку о восьмій ходили на ранкову месу на вулицю Гардінер, і у холі їхнього помешкання панував благісний дух місіс Діллон. Але Джо грав завзятіше за нас, молодших та стриманіших. Він виглядав як справжній індіанець, коли гасав по садку, зі старим стьобаним чохлом для чайника на голові, лупив по бляшанці кулаком і горланив на всі усюди:

— Йа, йака! Йака! Йака!

Ніхто не повірив, коли стало відомо, що він має покликання стати священиком. Але, вірте чи не вірте, виявилось, що має.

Дух неповаги та неслухняності володів нами так, що під його впливом різницю культур та нахилів було подолано. Ми групувалися у банди, хто з запалом, хто для розваги, а хто майже з остраху: і до цих останніх, тих індіанців, хто побоювався вважатися старанним учнем або пестунчиком, належав і я. Пригоди, про які йшлося в книжках про Дикий Захід, не зачіпали мого серця, але принаймні вони відкривали можливості для втечі в інший світ. Мені більше подобались деякі американські детективи, в яких подеколи фігурували безстрашні прекрасні дівчата. Хоча в цих оповіданнях не було нічого недозволеного, і хоча іноді їм не чужі були певні літературні чесноти, вони поширювалися по школі таємно. Одного дня, коли отець Батлер слухав наші відповіді — чотири сторінки з історії Риму, — йолопа Лео Діллона злапали з примірником журналу "Півпенні за диво".

— Де ця сторінка? Оце вона? Так, Діллоне, встаньте! "Ледве день..." Продовжуйте! Який день? "Ледве день зайнявся..." Ви вчили це? Що у вас там у кишені?

Серце кожного з нас затіпалося, коли Лео Діллон протягнув книжку, і кожний прийняв вигляд святобливої невинності. Отець Батлер насуплено перегортав сторінки.

— Що це за сміття? — він сказав. — "Вождь апачів!" І це ви читаєте замість того, щоб вивчати Римську історію? Боронь боже знайти мені ще таку погань у нашому коледжі! Я вважаю, що людина, яка написала це, — невдаха, що пише заради чарки. Я здивований, що такі освічені хлопчики, як ви, читають таку погань. Я міг би зрозуміти це, якби ви були учнями національної школи(3). А зараз, Діллоне, я вам серйозно раджу повернутися до своєї роботи, бо інакше...

Оповідання написано 1905 р. Опубліковано у першому виданні збірки "Дублінці" 1914 р. [69]

(1) Дикий Захід — західна частина США, арена пригод за участю ковбоїв та індіанців, про які розповідається у "вестернах", прозових творах, що набули особливої популярності наприкінці XIX сторіччя. (Тут і далі прим, перекладачки.)

(2) Популярні журнали, які вперше побачили світ у 1890-х роках і публікували оповідання про мандрівників, дослідників та авантюристів.

(3) Національна школа — школи для дітей робітників, які були безкоштовними і навчали ремесла. А хлопці з оповідання — це учні Бельведерського коледжу у Дубліні. Цей коледж було засновано Єзуїтським орденом, він вважався престижним серед католиків середнього класу. Джеймс Джойс сам навчався у Бельведерському коледжі.

Ставши свідком такої прочуханки у шкільну годину, коли на речі дивишся тверезо, я відчув, що принада Дикого Заходу поблякла в моїх очах, а зніжковіле пухленьке обличчя Лео Діллона пробудило докори сумління. Але, коли школа була далеко, я знову починав нудьгувати за диким відчуттям свободи, яке могли запропонувати мені тільки ці хроніки вільного життя. Щовечірнє розігрування воєнної пантоміми стало для мене таким самим стомливим, як і рутина шкільного життя з ранку, бо я жадав, щоб зі мною трапилися справжні пригоди. Але справжні пригоди, міркував я, не трапляються з людьми, які залишаються вдома: їх треба шукати далеко від дому.

Наближались літні канікули, коли я задумав хоча б на день вирватися з атмосфери шкільного нуду. З Лео Діллоном та з хлопчиком на ім'я Маоні ми запланували одноденний прогул. Кожен з нас відклав по шість пенсів. Ми повинні були зустрітися о десятій на мосту через канал. Доросла сестра Маоні мала написати записку йому до школи, а Лео Діллон сказав своєму братові, щоб той сказав, що він хворий. Ми зібралися піти упродовж пристані аж до пароплавів, потім ми перетнемо річку на поромі і прогуляємося до Піджен Хаус(4). Лео Діллон побоювався, що ми можемо зустріти отця Батлера або ще кого-небудь з коледжу; але Маоні слушно сказав, що отцеві Батлеру на Піджен Хаус робити нічого. Ми трохи заспокоїлись, і я довів до кінця перший етап нашого плану: зібрав по шість пенсів з двох хлопців і водночас показав їм свій шестипенсовик. Напередодні, домовившись про все, ми були трохи збуджені. Ми потиснули один одному руки, сміючись, і Маоні сказав:

— До зустрічі, товариші.

Тієї ночі я спав погано. Вранці я прийшов до мосту першим, бо жив зовсім поруч. Я заховав свої книжки у високій траві біля смітника у кінці садка, куди ніколи ніхто не заходив, і похапцем кинувся уздовж каналу. Був сонячний ранок на початку червня. Я сидів на парапеті мосту, вдоволено дивлячись на свої стоптані парусинові черевики, які я увечері дбайливо намастив білою гончарною глиною, спостерігаючи, як слухняні коні тягнуть угору вулицею конку з робітниками. Гілки високих дерев обабіч алеї сяяли ясно-зеленим листям, і сонячне світло, пробиваючись крізь нього, грало на воді каналу. Гранітний камінь, з якого викладено міст, потроху нагрівався, і я почав поплескувати його руками у такт з мелодією, яка крутилася в моїй голові. Я був дуже щасливий.

Просидівши п'ять або десять хвилин, я побачив сіру куртку Маоні. Він піднявся схилом, усміхаючись, і видерся до мене на міст. Поки ми чекали, він витягнув рогатку, що випиралася з його кишені, і став пояснювати, як він її удосконалив. Я запитав його, навіщо він захопив її з собою, і він відповів, що взяв її для того, щоб побавитися стріляниною по птахам. Маоні вільно спілкувався на жаргоні, отця Батлера він називав смердючкою. Ми зачекали ще чверть години, але Лео Діллон так і не з'явився. Нарешті Маоні стрибнув з парапета і сказав:

— Ходімо. Я знав, що Товстун злякається.

— А шість пенсів...? — сказав я.

— А це штраф, — сказав Маоні. — Чим більше, тим краще для нас — шилінг та шість пенсів, замість шилінга.

Ми йшли уздовж Норе Стренд-Роуд, аж поки дісталися до сіркокислотного заводу, а потім повернули праворуч до пристані. Тільки-но ми вийшли з людних місць, Маоні почав грати у індіанців. Він погнався за якимись обідраними дівчатками, вимахуючи своєю рогаткою і, коли два обідраних хлопчиська почали як лицарі захищати їх і шпурляти в нас камінням, він запропонував атакувати їх. Я не погодився, бо хлопчики були зовсім маленькі, і ми попрямували далі, а обірване військо галасувало нам навздогін: "Святенники! Святенники!"(5), вважаючи, що ми протестанти, через те, що Маоні, який мав смагляве обличчя, носив на своєму капелюсі сріблясту позначку [70] якогось крикетного клубу. Коли ми дісталися до Стусін Айрон(6), вирішили організувати засаду; але це було помилкою — для цього потрібні принаймні троє. Щоб помститися Лео Діллону, ми почали вигадувати, що він наклав у штани з остраху, і намагалися відгадати, яку оцінку він отримає о третій годині на уроці у містера Райяна.

(4) Піджен Хаус — форт на березі Дублінської затоки. У ті часи там була розташована електростанція.

(5) "Святенники!" — так ірландці католики зневажливо називали протестантів.

(6) Стусін Айрон — місце для купання у Дублінській затоці.

Потім ми вийшли до самої річки. Довгенько вешталися гомінкими вулицями, обгородженими височенними кам'яними мурами; потім стояли заклі, спостерігаючи за роботою кранів та двигунів, і на нас частенько покрикували водії навантажених хур. Лише опівдні ми дісталися до набережної; робітники, мабуть, саме снідали, і тому ми теж купили два чималеньких пиріжки з порічковим варенням і сіли поснідати на металеві труби біля річки. Ми насолоджувалися видовищем Дублінського торгового життя — баржі, сигнали яких долинали здалека крізь кучері мережаного диму, бура річкова флотилія за Рінгсендом, великий білястий вітрильник, який розвантажували на тім боці. Маоні сказав, що добре було б утекти на одному з тих великих кораблів, і навіть я, дивлячись на високі щогли, бачив або уявляв собі географію країн, знання про які були в мене мізерними, а зараз набували реальної форми. Школа та дім наче відійшли кудись, і ми вже не відчували їхнього тиску.

Ми заплатили за перевіз, і перетнули Ліффі на поромі у компанії двох робітників та маленького єврея з мішком. Ми були такі серйозні, трималися мало не урочисто під час

нашого подорожування, але раптом наші очі зустрілися і ми розсміялися. Зійшовши на берег, ми стали спостерігати за розвантаженням красеня-трюхщогловика, який помітили ще з протилежного берега. Якийсь чоловігя, що стояв поряд, сказав, що це норвезький корабель. Я пройшов до корми і намагався розшифрувати напис на ній, та зрозумів, що це марно, повернув назад і став розглядати чужоземних матросів: чи має хто-небудь з них зелені очі, бо чомусь мені здавалося, що очі у них мають бути саме такі. Очі у матросів були і волошкові, і сірі, і навіть чорні. Один-єдиний матрос, очі якого можна було б назвати зеленими, був високий на зріст чоловігя, який розважав натовп на набережній тим, що кожен раз, коли падали товсті дошки, кричав:

— Добре! Добре!

Коли нам набридла ця вистава, ми повільно почимчикували у Рінгсенд. День ставав спекотним, і у вікнах бакалійних крамниць запліснявілі бісквіти лежали вигорілі на сонці. Ми купили декілька бісквітів та шоколад і жадібно з'їли їх, блукаючи злиденними вулицями, на яких жили родини рибалок. Ми не знайшли молочної крамнички, тож підійшли до розносника і купили малинового лимонаду — кожному по пляшці. Коли Маоні освіжився ним, то погнався за кішкою вниз по провулку, але кішка втекла у широке поле. Ми обидва почувалися дуже стомленими, і коли дісталися до поля, відразу попрямували до пологого берега, через гребінь якого могли побачити річку Доддер.

Було вже пізно, і ми були надто стомлені, щоб виконати наш план відвідати Піджен Хаус. Треба було повернутися додому до четвертої години, а то там довідаються про наш прогул. Маоні подивився засмучено на свою рогатку, і мені довелося запропонувати повернутися додому на потязі, щоб він знову повеселішав. Сонце зайшло за хмарки, і ми zostалися з нашими невеселими думками та залишками їжі.

Крім нас, у полі не було нікого. Деякий час, мовчки полежавши на березі, я побачив чоловіка, який наближався з дальнього кінця поля. Я ліниво стежив за ним і жував зелену стеблинку, одну з тих, на яких ворожать дівчата. Він повільно йшов уздовж берега. Одна його рука була на стегні, а в іншій руці він тримав тростинку, якою легенько постукував по дерну. На ньому був темно-зелений поношений костюм, а на голові цупкий фетровий капелюх з високою тулією, який ми звикли називати горщиком. Здавалося, він дуже старий, бо його вуса були попелясто-сірого кольору. Він був уже за крок від нас, кинув на нас погляд і чимчикував далі. Ми стежили за ним очима. Коли [71] він відійшов майже кроків на п'ятдесят, то повернувся і рушив назад. Він ішов до нас повільною ходою, постукуючи по землі своєю тростиною, і йшов так повільно, що мені спало на думку, чи не шукає він чогось у траві.

Він зупинився, коли дійшов до того місця, де ми сиділи, і привітав нас. Ми відповіли йому, і він сів поруч з нами на схилі повільно й дуже обережно. Він почав розмову з погоди, сказав, що літо буде дуже спекотним, і додав, що клімат значно змінився з того часу, коли він був хлопцем — багато років тому. Він сказав, що найщасливіший період життя людини — це, безперечно, шкільні роки, і що він віддав би все, щоб бути молодим. Поки він висловлював ці сентименти, від яких нам було трохи нудно, ми

сиділи мовчки. Потім він почав розповідати про школу та книжки. Він запитав нас, чи читали ми поезію Томаса Мура або романи сера Вальтера Скотта та лорда Літтона(7). Я зробив вигляд, що прочитав кожную книгу, про яку він згадував, так що під кінець він сказав:

(7) Лорд Літтон (1803-1873) — англійський письменник Бульвер-Літтон; автор популярних історичних романів.

— О, я бачу, що ти такий же книжковий хробак, як і я. Ось він, — додав він, показуючи на Маоні, який дивився на нас широко розплющеними очима, — він інший; він має хист до забав.

Він сказав, що має вдома всі твори сера Вальтера Скотта і всі твори лорда Літтона, і йому ніколи не набридає їх читати. Зрозуміло, сказав він, що у лорда Літтона є такі романи, що хлопчикам їх не можна читати. Маоні запитав, а чому це хлопчикам їх не можна читати, — це питання занепокоїло та засмутило мене, бо я побоювався, що чоловікові спаде на думку, що я такий же дурень, як і Маоні. Проте, чоловік тільки посміхнувся. І я побачив, що він має рідкі жовті зуби. Потім він запитав, хто з нас має більше любасок. Маоні зауважив байдуже, що він має трьох. Чоловік запитав мене, скільки маю я. Я відповів, що жодної. Він не повірив мені і сказав, що він упевнений, — я повинен мати когось. Я промовчав.

— Скажіть нам, — зухвало сказав Маоні чоловіку, — а скільки маєте особисто ви?

Чоловік знову посміхнувся і сказав, що коли він був у наших літах, він мав багато любасок.

— Кожний хлопчик, — сказав він, — має маленьку любаску.

Його ставлення до цієї теми уразило мене, як незвичайно ліберальне для людини його віку. У глибині душі я думав, що він сказав правду про хлопчиків і їхніх приятельок. Але мені були не до вподоби ті слова, якими він висловився, і я був здивований, чому він затрясся раз або двічі, наче злякався чогось або раптово йому стало зимно. Він продовжував говорити, і я помітив, що в нього гарна мова, він почав розповідати нам про дівчат, яке в них гарне та м'яке волосся, і які в них лагідні руки, і, що дівчата все ж не такі добрі, як виглядають, якщо тільки ти їх знаєш. Нічого більше йому так не подобається, він сказав, як дивитися на гарну молоду дівчину, на її гарні білі рученята та прекрасне м'яке волосся. У мене виникло таке враження, що він повторює вивчене напам'ять або що загіпнотизований якимись словами його розум повільно кружляє по одній і тій же самій орбіті. Іноді він говорив, немов би просто посилався на факти, про які знають усі, а іноді він притишував голос і говорив загадково, немов би розповідав нам якусь таємницю, і не бажав, щоби почули інші. Він повторював свої фрази знов і знов, трішки змінюючи та неначе обгортаючи їх своїм монотонним голосом. Слухаючись його, я весь час пильно вдивлявся у підніжжя схилу.

Пройшло чимало часу, і його монолог припинився. Він повільно підвівся, сказав, що має залишити нас на хвилинку-другу, і, стежачи за ним поглядом, я бачив, як він повільно йшов від нас до найближчого краю поля. Ми сиділи ані пари з вуст, коли він пішов. Після кількох хвилин мовчання я почув, як Маоні вигукнув:

— Послухай! Подивись, що він робить!

Я ані відповів, ані підвів своїх очей, Маоні знову вигукнув:

— Послухай...Та він старий брудний дивак.

— Якщо він запитає нас про наші прізвища, — сказав я, — хай ти будеш Мерфі, а я буду Смітом.

Більше ми не вимовили один до одного ані слова. Я все ще розмірковував, чи повинен я піти звідси, чи ні, коли чоловік повернувся назад і сів поруч з нами. Щойно він сів, як Ма-оні, вгледівши кішку, яка втекла від нього, скочив на ноги і побіг за нею через поле. Ми з чоловіком спостерігали за погонею. Кішка знову втекла, і Маоні почав кидати камінням у стіну, через яку вона перестрибнула. Стомлений, він почав вештатися по-дурному туди-сюди по дальньому краю поля.

Через деякий час чоловік заговорив до мене. Він сказав, що мій товариш дуже нечемний хлопець, і запитав, чи часто його шмагають у школі. Я зібрався з обуренням відповісти, що ми не з Національної школи, де хлопчиків шмагають, як він сказав; але промовчав. Він почав говорити про тілесні покарання хлопчиків. Його розум, як немов би знову загіпнотизований його мовою, здавалося, повільно кружляв навколо нового центру. Він сказав, коли хлопчики так поводяться, то їх потрібно відшмагати, і відшмагати добре. Коли хлопчик нечемний та неслухняний, нічого не може так йому допомогти, як добра хлоста. Ляпанець по руці або ляпас — цього недостатньо: що йому необхідно — так це добра хлоста. Я був здивований його тоном, і мимохіть поглянув на його обличчя. Тільки-но я поглянув — зустрівся з поглядом темно-зелених очей, які вдивлялися в мене спідлоба, що сіпався. Я знову відвернув погляд.

Чоловік продовжував свій монолог. Здавалося, він забув про свій недавній лібералізм. Він сказав, якщо б він коли-небудь дізнався, що хлопець розмовляє з дівчатами або у нього є любаска, він шмагав би його та шмагав би його; і це навчило б хлопчика не розмовляти з дівчатами. А якщо у хлопця є дівчина і він приховує це, тоді він завдасть йому такої хлости, якої не отримував жоден хлопець у світі. Чоловік сказав, що немає нічого кращого у цьому світі, щоб йому так подобалося, як це. Він так розписував мені, як би він відшмагав такого хлопця, немов би розкривав якусь ретельно продуману таємницю. Це було б для нього, він сказав, кращим за все у цьому світі; і його голос, який начебто своєю монотонністю вів мене крізь цю таємницю, став майже лагідним і, здавалося, благав мене, щоб я зрозумів його.

Я зачекав, поки його монолог знову перервався. Потім різко підвівся. Щоб не виказати свого збудження, я затримався на хвилю, роблячи вигляд, що ретельно зашнуровую свої черевики, і потім, сказавши, що я змушений іти, побажав йому доброго дня. Я підіймався схилом спокійно, але моє серце тремтіло від страху, що він може вхопити мене за щиколотки. Коли я вийшов на гребінь, то повернувся і, не дивлячись на нього, закричав щосили через поле: — Мерфі!

У моєму голосі відчувалася нотка удаваної хоробрості, і мені було соромно від свого нікчемного хитрування. Я був вимушений закричати знову, поки Маоні побачив мене і крикнув у відповідь. Як билосся моє серце, поки він біг до мене через поле! Він біг так,

наче ніс мені допомогу. І я жалкував, що десь у глибині свого серця завжди ставився до нього дещо зневажливо.